

сучасним шанцевим інструментом. Проблема могла бути вирішена без великих трудовитрат за рахунок води струмка, який протікає вниз, чи неглибокої кринички в його заплаві. Колодязь, який містив як мінімум 20 м² чистої води, потрібен був мешканцям

міста та його околиць під час нападу ворогів і міг бути стратегічним запасом на випадок довготривалої облоги. Остаточну відповідь на питання датування та особливостей конструкції можна буде отримати після повного дослідження древлянського колодязя.

А. Петраускас, М. Хададова

ДОСЛІДЖЕННЯ НА ПІВНІЧНОМУ ГОРОДИЩІ ЛІТОПИСНОГО ВОЗВ'ЯГЛЯ

Житомирська експедиція Інституту археології в 2017 р. продовжила дослідження Північного городища літописного Возв'ягля. Городище в околицях м. Новоград-Волинський відоме ще з ХІХ ст. Обстеження пам'ятки проводяться з другої половини ХХ ст. Пріоритет у співвідношенні двох городищ Південного та Північного із залишками літописного міста Возв'ягель належить М. П. Кучері. Археологічні дослідження широкими площами проводив на Південному городищі Б. А. Звіздецький. У результаті зафіксовані виразні ознаки припинення функціонування міста в середині ХІІІ ст. у вигляді згорілих житлових, побутових, оборонних споруд, великої кількості речових знахідок із слідами перебування в пожежі, решток загинув в результаті нападу мешканців міста, що співвідноситься із літописними повідомленнями про знищення міста військом Данила Галицького. Також виявлені чисельні знахідки, які репрезентують матеріальну культуру населення середньовічного міста середини ХІІІ ст. Серед них значну цінність становить виявлений комплекс прикрас знатної жінки ХІІІ ст., знайдений в підкліті житлової споруди. Час функціонування міста визначався вченими в межах ХІІ—ХІІІ ст., хоча більш ранні знахідки датовані ІХ—Х ст. На підставі знахідок на городищах керамічних виробів ІХ—Х ст. М. П. Кучера та Б. А. Звіздецький висловлювали припущення, про можливо більш ранній період формування літописного міста.

Дослідження 2017 р. проводились на Північному городищі літописного міста, яке обстежувалось лише візуально та незначними площами у 2007—2008 рр. Проведено наукову атрибуцію скарбу стародавніх прикрас, який походить з Північного городища і зберігається в фондах Новоград-Волинсько-

го краєзнавчого музею, візуальне обстеження городища, фотофіксація за допомогою квадрокоптера, дослідження культурних нашарувань за допомогою метало детекторів, обстеження площі городища за допомогою георадару і магнітометра та археологічні розкопки.

Комплекс прикрас знатної жінки Х ст. походить із східного передгороддя Північного городища. Він складається із срібних з позолотою сережок т. зв. волинського типу і лопасних намистин. До складу комплексу входить також пустотілий срібний гудзик із зерню, золота лунниця із зерню, сердолікові та пастові намистини (рисунок). Виявлені прикраси співпадають по набору із комплексом прикрас, які виявлені в результаті досліджень шарів середини Х ст. на городищі 1 літописного Іскоростеня і можуть слугувати ще одним підтвердженням зародження Возв'ягля, як міського утворення, в ІХ—Х ст. Подібні припущення вже висловлювали М. П. Кучера та Б. А. Звіздецький на підставі знахідок ранньогончарної кераміки. Наступні розкопки та розвідки на території Північного городища, посаду та примикаючого до нього поселенського оточення виявили знахідки ранньогончарної кераміки ІХ—Х ст. Обстеженнями 2012 р. було виявлено залишки курганного некрополя, який також датований вказаним часом. Також під час складання плану Північного городища в 2007 р. була зафіксована значна асиметричність оборонного рову між дитинцем та барбаканом. Враховуючи наявність старожитностей ІХ—Х ст. на Північному городищі, його посаді, найближчій поселенській окрузі, а також комплекс престижно-значимих цінностей цього часу на городищі, можна висловити припущення, що рів, який через певне опливання та асиметричність

Комплекс прикрас знатної жінки X ст.

був розглянутий попередніми дослідниками як природний яр, являє собою залишки більш ранньої оборонної споруди, яка була вписана в більш потужну систему укріплень XII – XIII ст.

У результаті візуального обстеження Північного городища встановлено значні ушкодження поверхні ґрунту внаслідок протизаконних розкопок поверхневого шару з метою вилучення металевих предметів на

території дитинця городища, інших складових оборонного комплексу, а також на посаді. Окрім грабіжницьких ям від використання металодетектора зафіксована значна кількість свіжих та давніх котлованів протизаконних розкопувань території городища для отримання стародавніх знахідок. Частина котлованів мають значну площу та глибину. Більшість котлованів розташовані на дитинці та барбакані городища.

Обстеження городища за допомогою квадрокоптера дозволили зафіксувати значні розміри руйнації культурних нашарувань городища грабіжницькими розкопуваннями, зробити тривимірну зйомку пам'ятки, встановити значний ступінь підйому майданчику городища над оточуючою місцевістю, що певною мірою дозволяє співвідносити Північне городище із так званим типом «стіжкових» городищ, які набувають свого поширення в Східній Європі саме з XIII ст.

Після обстеження верхніх горизонтів культурних нашарувань городища за допомогою металодетекторів різних конструкцій та потужностей, було виявлено значну кількість речових знахідок, які мають високу експозиційну цінність та вносять суттєві зміни в наші уявлення щодо специфіки розвитку середньовічного міста та його матеріальної культури. Особливий інтерес становлять знахідки двох предметів, які відносяться до кола «золотоординських» старожитностей. Вони представлені знахідкою уламку чавунного казана. За типологічними ознаками він відповідає казанам, знайденим на багатьох пам'ятках, зокрема Озаричам, Комарівці,

Торговиці, але за умов існування Возвяглі, відноситься до початку — другої половини XIII ст., що свідчить про більш ранню дату появи чавуну на давньоруських землях разом із появою монголо-татар, і можливість уточнення датування чавунних виробів саме від середини XIII ст. та введення цієї дати у науковий обіг. Слід зазначити, що у Возвяглі був знайдений ще фрагмент срібного золотоординського дзеркала із арабським написом. Аналогії таким дзеркалам є серед матеріалів інших пам'яток золотоординського часу (відділ С, тип І) за класифікацією Г. А. Федорова-Давидова, датовані XIII—XIV ст.

Виявлені знахідки можуть бути інтерпретовані як ознака піднесення торгівлі, яка набуває інтенсивного розвитку в середині XIII ст. на північному відтинку Шовкового шляху, на якому розташовувався літописний Возвягель. Вірогідно, саме боротьба за контроль над пересуванням товарів по цьому шляху стала основною причиною суперечок між населенням міста та Данилом Галицьким. Зруйнувавши місто правитель усував таким чином посередників та конкурентів у торгівлі між Сходом та Заходом.